Din Öğretiminde Yeni Yöntem Tartışmalarında Kuramdan Uygulamaya: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Programları (Ankara Modeli)

Recai DOĞAN, Doç. Dr
Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
Nurullah ALTAŞ, Dr.
Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi

Atıf/©–Doğan, R. & Atlaş, N. (2004). Din öğretiminde yeni yöntem tartışmalarında kuramdan uygulamaya: İlköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi programları (Ankara Modeli). *Değerler Eğitimi Dergisi, 2* (5), 41-57.

Özet– *Ankara Modeli, en genel anlamda, 1999 yılında imam hatip liselerinde, 2001'de de ilköğretim kurumlarında uygulanmaya başlanılan öğretim programlarını ifade eder. Diğer taraftan Ankara Modeli, din anlayışındaki değişimin, eğitimdeki ve din öğretimindeki yeni yaklaşımların din öğretimi programlarına yansımasıdır. Ankara Modeli din öğretimindeki yeni yaklaşımların uygulamaya yansıması bakımından önemlidir. Bu bağlamda makalede, Ankara Modeli'nin ortaya çıkış sebepleri, bilimsel arka plânı, türü, felsefesi ve uygulanma süreci incelenmiştir.*

Anahtar Kelimeler– *Model, Ankara Modeli, Din Öğretimi, Din Anlayışı, İmam Hatip Lisesi, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi.*

Bu makalede son yıllarda özellikle din öğretimi ile ilgili yapılan toplantılarda sürekli tartışma konusu yapılan *Ankara Modeli*'nin "*ne*"liği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ankara Modeli'nin *ne* olduğunun belirlenmesi din öğretiminde bundan sonra geliştirilecek modellere örneklik teşkil etmesi açısından önemlidir. Makalede, sadece Ankara Modeli'nin nitelikleri belirlenmiş; ancak bu modelin bugüne kadarki gerek eğitimdeki program tasarımları ve geliştirme modelleriyle gerekse son zamanlarda geliştirilen din öğretimindeki program tasarım ve modelleriyle bir karşılaştırılması yapılmamıştır. Bu

tür bir çalışma, daha kapsamlı ayrı bir çalışmanın konusudur. Makalede Ankara Modeli incelenirken, modelin ortaya çıkış, gelişim ve işleyiş süreci betimsel olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Ankara Modeli'nin Arka Plânı

Makalenin kapsamına uygun olarak öncelikle din öğretiminde Ankara Modeli olarak isimlendirilen modelin ortaya çıkışındaki arka plânı incelemek gerekir. Ankara Modeli'ni iyi anlayabilmek için üç temel gelişime dikkat edilmelidir. *Birincisi* din anlayışındaki değişim ve dönüşümdür. Bu, tarım toplumundan sanayi toplumuna, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde meydana gelen toplumsal değişmeleri ve bu değişmeler karşısında çözüm önerileri üretebilmek üzere geleneksel din anlayışının (Kutlu, 2002) eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirilmesini ifade etmektedir. Elbette toplumsal değişmeler karşısında belirli dönemlerde geleneksel din anlayışının eleştirisi ve ortaya konulmaya çalışılan din anlayışı birbirinden farklılık arz eder (örn. bkz. Carullah, 1912; İleri, 1331; Said Halim Paşa, 1993). Din sosyolojisi alanında yapılan bilimsel çalışmalar da bu farklılaşmayı belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır (Akgül, 1999; Mardin, 1990; 1992). Bu gelişmenin Ankara Modeli ile ilgisi ise, son yirmi-yirmi beş yıldır Türkiye'de başta ilâhiyat fakültelerinden olmak üzere konu ile ilgilenen araştırmacıların geleneksel din anlayışı ile ilgili araştırmalarıdır (Atay, 1995; 2001; Fazlurrahman, 2000; Güngör, 1983; Onat, 2003). Bu tür araştırmaların odaklaştığı nokta ise, tefsirden, hadise, kelâmdan tasavvufa kadar birçok alanın, kaynak, işleniş, toplumsal problemlere cevap verebilme gibi yönlerden yeniden ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu gelişmeler elbette din öğretimini yakından ilgilendirmektedir. Çünkü, din öğretiminde ilâhiyattan gelen öğretiler, öğretime müsait hâle getirilir.

İkincisi eğitim alanındaki gelişmelerdir. Eğitimde, toplumsal değişmelere paralel olarak, bilginin doğasından öğrenme kuramlarına, sınıfta öğrencinin konumundan öğretmenin rolüne, sınıf ortamının düzenlenmesinden, öğrenme-öğretme strateji, yöntem ve tekniklerine ve ölçme-değerlendirmeye kadar birçok değişiklikler olmuştur (Creemers, 1993; Cullingford, 1990; Fisher, 1990; Gardner, 1983; Özden, 1998; Wilson & Jan, 1993). Bütün bunlar eğitim, öğretim program tasarım ve modellerini derinden etkilemiş ve değiştirmiştir (Demirel, 2002). Din öğretimindeki program tasarım ve

modellerinin eğitimdeki bu gelişmelerden ve değişmelerden etkilenmemesi, bu çalışmalarının ürünlerinden yararlanmaması düşünülemez.

Üçüncüsü ise, din öğretimindeki yeni anlayışlar ve uygulamalardır. Din öğretimindeki bu gelişme ve değişimler elbette eğitimdekilerden ayrı değerlendirilemez. Ancak dünyadaki hızlı değişim sürecinin –özellikle bilim ve teknolojideki gelişmeler– farklı inanç ve kültürdeki bireyleri eskisine göre daha çok yakınlaştırması ve bir etkileşime sokması din öğretiminde geleneksel olarak sürdürülen mezhep merkezli anlayışla birlikte, mezhepler üstü, fenomenolojik, kültürler arası, mezhepler arası, çok kültürlü vb. yeni modeller ortaya konulmasına neden olmuştur (Bilgin, 1998; MEB, 2003; Tosun, 2001). Din öğretimindeki bu modeller ve süregelen arayışlar, eğitimdeki arayışlardan farklı ve bağımsız olarak gelişmiştir. Türkiye'de de din öğretiminde benimsenmesi gereken modelin ne olması gerektiği 1980'lerden itibaren çeşitli bilimsel plâtformlarda artarak tartışılmaya başlamıştır.[1] Elbette, Türkiye'de din öğretiminin bugün geldiği noktada lâik bir ülkede din öğretiminin olup olmamasıyla ilgili tartışmalardan, olması gerekirse nasıl olması gerektiği tartışmalarına ve geleneksel din öğretimine yöneltilen eleştirilere kadar bütün tartışma ve araştırmalar, olması veya benimsenmesi gereken model üzerinde etkili olmuştur (Akbulut, 1997; Ayhan, 2001; Bilgin, 1980; Bolay & Türköne, 1995; Tosun, 2002). İşte Ankara Modeli'nin teorik arka plânını bu üç temel gelişme çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Hatta programının felsefesi, türü, hedefleri, içeriği, öğrenme-öğretme süreçleri, ölçme ve değerlendirme unsurları da bu gelişimlerden çeşitli düzeylerde etkilenmiştir.

Ankara Modeli

Ankara Modeli, en genel anlamda, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün imam hatip liseleri meslek dersleri ve ilköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi için geliştirdiği ve uygulamaya koyduğu öğretim programlarını ifade etmektedir. Öncelikle Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından imam hatip lisesi meslek dersleri ve ilköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi öğretim programları için bir model geliştirilmiştir. Geliştirilen bu model, örneğin ders kitaplarının da sürece katılması açısından Türkiye'de yaygın olan Taba-Tyler modelinden (Oliva, 1988; Taba, 1962; Tyler,

[1] Konu ile ilgili yapılan bilimsel toplantılar ve değerlendirmeleri için bkz. Altaş, 2002:145-168.

1973; White, 1988), 3797 sayılı kanunla hazırlanan Millî Eğitim Bakanlığı Program Geliştirme Modeli'nden veya Demirel gibi bu alanda uzman olan kimseler tarafından geliştirilen modellerden (Demirel, 1995; Saylan, 1995) farklılık arz etmektedir. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen öğretim programı geliştirme modeli Şekil 1'de gösterilmiştir.

Öğretim Programlarının Bilimsel Arka Plânı

Ankara Modeli/öğretim programları güçlü bir bilimsel arka plâna sahiptir. Bu, hem modeli oluşturan komisyonun hem de süreçteki bilgi ve yaklaşımların gücünü içermektedir. Programları geliştirmekle görevlendirilen

Şekil 1. *Ankara Modeli Şeması (MEB, 2002:24-25)*

Program	Program Geliştirme Komisyonunun Oluşturulması
	İhtiyaç Belirlenmesi
	Bilimsel Çevrelerden Görüş ve Önerilerin Alınması
	Temel İlke ve Amaçların Belirlenmesi
	Ünite ve Açılımları ile Örnek İşlenişlerin Hazırlanması
	Denenmek ve Geliştirilmek Üzere Uygulanmaya Konulması
Ders Araç-Gereçleri	Öğretmen El Kitabının Hazırlanması
	Din Öğretimi Terimler Sözlüğünün Hazırlanması
	Öğretim Yapraklarının Hazırlanması
	Ders Kitaplarının Hazırlanması
Programın Tanıtımı	Bakanlık Merkez Teşkilatının ilgili birimleri, Ankara ili, ilçe millî eğitim müdürleri ile ilköğretim müfettişlerine programın tanıtılması
	Pilot olarak seçilen illerde alan öğretmenleri ile tanıtım toplantılarının yapılması
	Ankara ilçelerinde (8 merkez ilçe) alan öğretmenleri için program tanıtım toplantılarının düzenlenmesi
	Her ilçenin bir öğretmen ve bir şube müdürünün sorumluluğuna verilmesi
	Her ilden bir alan öğretmeninin hizmet içi eğitim yoluyla formatör olarak yetiştirilmesi
	Tanıtım uygulamalarının bütün illere yaygınlaştırılması
Geri Bildirim ve Gözden Geçirme	Öğretim yılı sonunda öğretmen, öğrenci, veli ve yöneticilerin uygulama ile ilgili önerilerinin alınması
	İlgili birim ve kurumlardan Genel Müdürlüğe ulaşan raporların değerlendirilmesi
	Ulaşan tüm verilerin ışığında programların yeniden gözden geçirilmesi

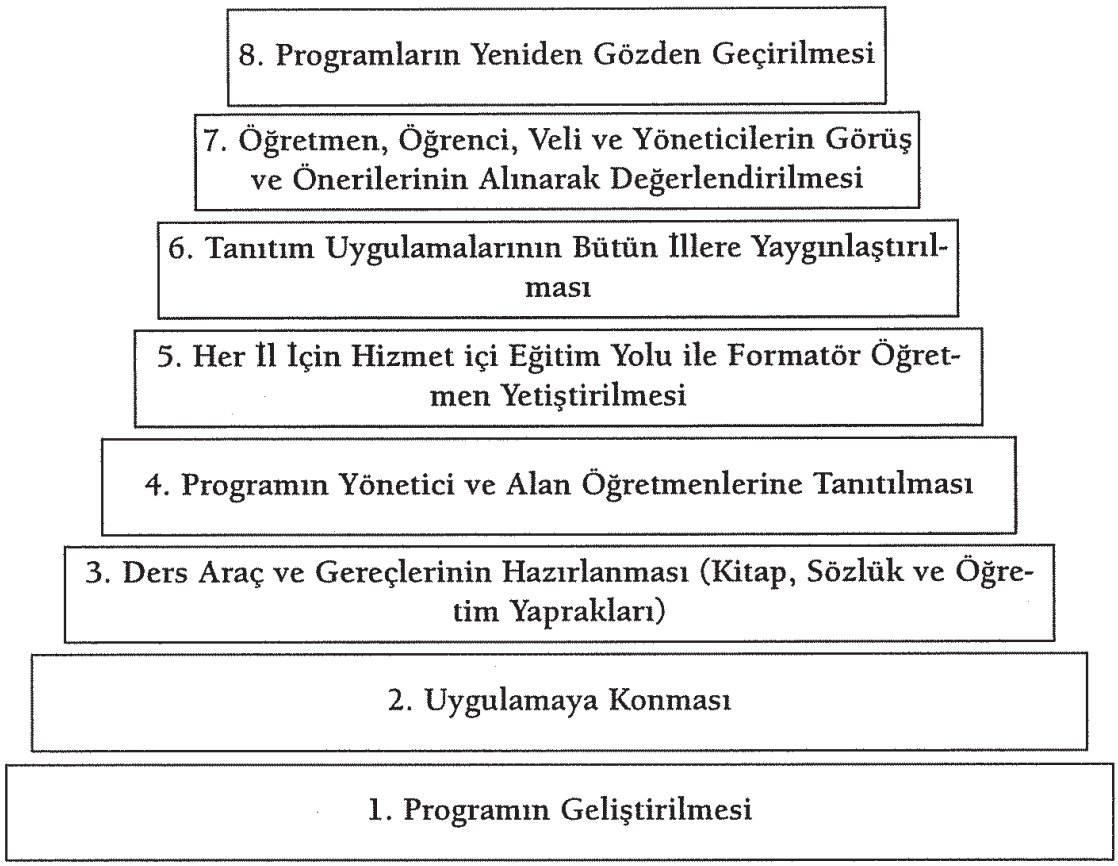

komisyon, beş din eğitimi, bir mezhepler tarihi, bir kelâm, bir İslâm hukuku, üç tefsir, iki İslâm Tarihi, bir dinler tarihi uzmanı; iki Talim ve Terbiye Kurulu Program Dairesi Başkanlığı program geliştirme uzmanı ve iki alan öğretmeni olmak üzere on sekiz kişiden oluşmuştur. Ayrıca, ilköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretimi üzerine alan araştırmaları yapılan ilâhiyat fakültelerinin konu ile ilgili görüş ve teklifleri de alınmıştır. Özellikle modelin geliştirilmesine yardımcı olabilecek yüksek lisans ve doktora tezleri ve diğer araştırmalar fakültelerden istenmiş ve incelenmiştir. Modelin arkasındaki bilimsel birikimin, Türkiye'nin bu konudaki birikiminin ve gücünün önemli bir kısmını yansıttığını söyleyebiliriz.

Modelin arkasındaki en önemli bilimsel güç ise oluşturulan sinerjik öğrenme ve geliştirme ortamıdır. Dolayısıyla vurgulanmak istenen güç, kesinlikle komisyon üyelerinin tek tek bilimsel güçleri değildir. Hemen her konu katılımcıların temsil ettikleri bilim alanları arasında karşılıklı eleştirel süzgeçlerden geçirilmiştir. Bu da tek tek bireylerin ortaya koyamayacakları yeni ürünlerin verilmesini sağlamıştır (Tosun, 2003).

Modelin bilimsel arka plânında yer alan ve zikredilmesi gereken bir diğer önemli husus şudur: Program geliştirme süreci boyunca, her zaman bi-

limsel bilgi ön plânda tutulmuştur. Özellikle dinsel bilgilerin düzeninde Kur'an merkezli bir yaklaşım esas alınmıştır. Diğer dinlere ilişkin konularda ise, ilgili dinlerle ilgili bilimsel bilgiler aranmıştır. Böylece sosyal yaşantı içinde hâlen geçerliliği olan, ama dinsel dayanağı bulunmayan bilgilerden uzak durulmuştur. Bu anlamda programın bilimsel arka plânı *rasyonel zemin, analitik düşünme* ve *sosyal bilim terminolojisi* kavramlarına dayandırılmıştır. Dinler içinde farklı anlama biçimlerini yansıtan doktriner ve ideolojik tartışmalara girilmemiş, toplumsal anlamda genel kabul gören yaşama ve anlama biçimleri merkeze alınmıştır.

Programların Hazırlanışında Temel Mantık Örgü ve İlkeleri

Ankara Modeli kapsamında hazırlanan öğretim programları, program anlayışı bakımından bir *çerçeve program*dır. Ancak esneklik boyutu da ağırlıklıdır. Bunun anlamı şudur: Yeni programlarla dersler için bir çerçeve çizilmiştir. Ancak, bu çerçeve içerisinde esneklik mevcuttur. Programların bu şekilde hazırlanmasının arkasında şu gerçeklik yatmaktadır: Türkiye büyük bir devlettir. Doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine birçok yaşayış ve anlayış zenginlikleri bulunmaktadır. Bu zenginlikler, aynı konularda farklı öğrenme ihtiyaçlarını getirebilmektedir. En azından bu ihtiyaçların aciliyeti ve yoğunluğu farklılaşabilmektedir. İşte esnek program anlayışı, bu farklılaşmalara göre öğretim yapılabilmesine imkân tanıyacaktır. Çerçeve ise, farklılıklara takılıp kalarak işin özünden sapmayı önleyecektir. Bu noktaların bilinmesi özellikle teftiş süreci açısından önem arz etmektedir. İmam hatip meslek dersleri ile din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi öğretiminin bütün okullarda aynı muhteva ve süreçleri, aynı yoğunlukta ve yeğinlikte işlemelerini beklememek gerekir. Özellikle de, sık sık şikâyet konusu yapılan "Sen kitapta ne yazıyorsa onu ver, onun dışına çıkma!" yaklaşımından uzak durmak gerekir. Burada söylenebilecek tek şey, "Çerçevenin dışına çıkma!" olabilir. Ayrıca, gösterilen esnekliğin eğitsel açıdan delillendirilmesini de mutlaka istemek lâzımdır.

Programların hazırlanmasında konu merkezli yaklaşımdan mümkün olduğu kadar uzak durulmuştur. Bunun yerine yukarıda da ifade edildiği gibi öğrenciyi, toplumu, kültürü ve evrenseli nazarı dikkate alan *öğrenci, sorun* ve *hedef* merkezli bir yaklaşım benimsenmiştir. Genelde din, özelde ise İslâm dini ve ahlâk bu merkezî yaklaşım çerçevesinde göz önünde

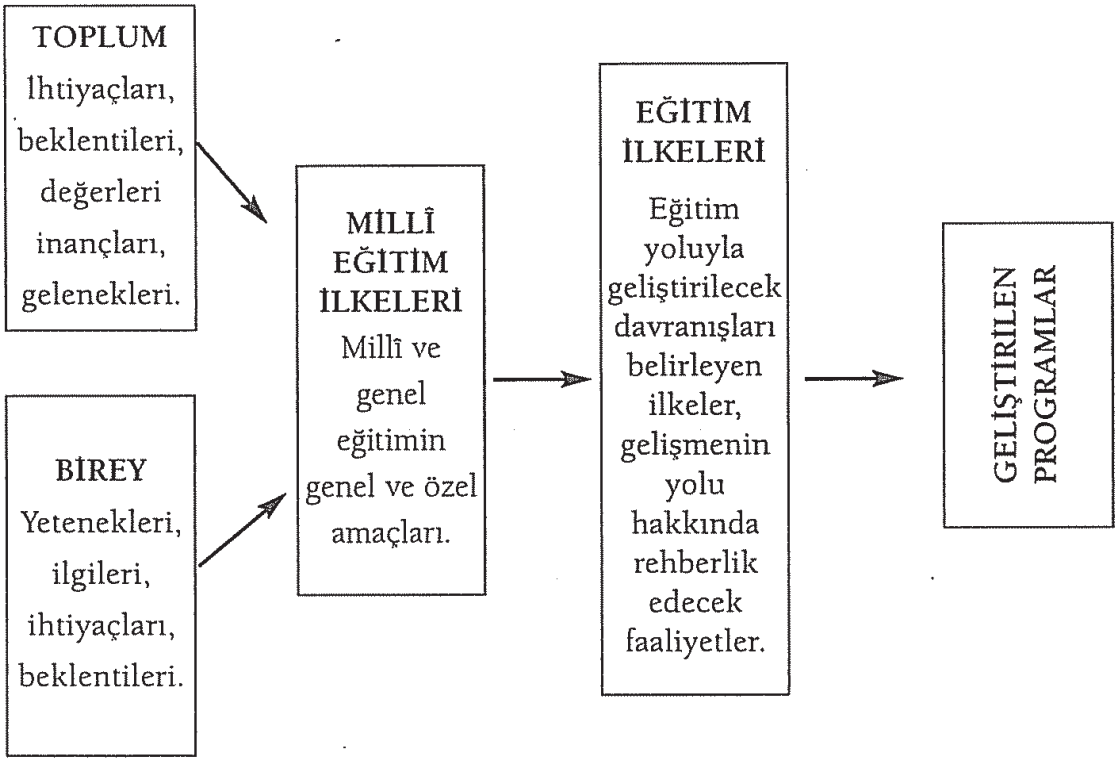

bulundurulmuştur. Türk Millî Eğitiminin amaçları ile ilköğretim ve orta öğretim okullarının amaçları ise duruma göre *yönlendirici*, *sınırlayıcı* veya *bütünleyici* olarak işlev görmüştür. Programların geliştirilmesi sürecinde en genel anlamda ölçüt olarak aşağıdaki şema geliştirilmiştir.

Yukarıdaki ölçüte uygun olarak bir de süzgeç oluşturulmuştur. Bir ünite ve konuları tespit edilirken, eğer öğrencinin ihtiyacından hareket edilmişse, öğrencinin gelişim düzeyi, içinde yaşadığı toplum ve kültür, varsa evrensel boyut, din, İslâm dini ve ahlâk boyutları birer süzgeç görevi görmüşlerdir. Eğer toplumsal bir ihtiyaç veya sorundan hareket edilmişse, bu kez de, öğrencinin seviyesi, içinde yaşadığı toplum ve kültür, varsa evrensel boyut, din, İslâm dini ve ahlâk süzgeç görevi görmüşlerdir.

Benzer süreçler her bir çıkış noktası için de söz konusudur. Burada dikkatlerden kaçmaması gereken önemli bir nokta şudur: Sorun, hedef veya konu hangi çıkış noktasından gelirse gelsin, mutlaka din ve ahlâk süzgecinden geçirilmiştir. Bunun amacı ise, din ve ahlâk bilgi, duygu ve becerilerinin katkıda bulunabileceği konu ve hedeflerin programa alınması, din ve ahlâkın katkısının bulunmayacağı konu ve hedeflerin alınmamasıdır.

Doğrudan din ve ahlâk alanından alınan konu ve hedefler ise, mutlaka öğrenci, toplum, kültür, evrensel boyut, Türk millî eğitiminin amaçları ve il-

köğretimin amaçları süzgecinden geçirilerek alınıp şekillendirilmiş ve ona göre yerleştirilmiştir. Bütün bu süreçler Şekil 2'de gösterilmiştir:

Süzgeçte her bir birim bir üste çıkarılarak içeriğe alınmak istenen konu tekrar tekrar süzgeçten geçirilmiş daha sonra muhtevaya alınıp alınmayacağına karar verilmiştir.

Öğretim programlarının hazırlanışındaki temel mantık örgü ve ilkeleri ile ilgili yukarıda verilen genel yaklaşım tarzını programın felsefesini anlayabilmek için biraz daha açmak gerekir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Ankara Modeli çerçevesinde geliştirilen öğretim programlarının geliştirilmesinde

Şekil 2. *Bir ünite ve konularının tespit aşamaları (Sorun/Hedef/Konu Kaynağı ile Süzgeçler Arası İlişkiler).*

SORUN, HEDEF VEYA KONU KAYNAĞI SÜZGEÇLER

ÖĞRENCİ Öğrencinin ihtiyacı var mıdır? Öğrencinin seviyesine uygun mudur veya hangi sınıfta uygundur?
TOPLUM Toplumsal ihtiyaç var mıdır? Toplum nasıl tepki gösterir? Toplumsal tepki doğru bilgiyle nasıl aşılır?
EVRENSEL Konunun evrensel bir boyutu var mıdır? Diğer din ve ahlâk anlayışları ile ilişkilendirilmesi gerekir mi?
DİN VE AHLÂK Din ve ahlâk ile ilişkisi var mıdır? Hangi dinî ve ahlâkî doğru bilgilerle desteklenebilir? Hurafe ve batıl inançlarla ilgisi varsa nasıl düzeltilebilir?
MİLLÎ EĞİTİMİN TEMEL AMAÇLARI VE İLKÖĞRETİMİN AMAÇLARI Millî eğitimin temel amaçlarına ulaşmada hangi desteği sağlar? İlköğretimin amaçlarına ulaşmada hangi desteği sağlar?
TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN TEMEL İLKELERİ Lâiklik ve Din ve Vicdan Özgürlüğü Lâiklik ve din ve vicdan özgürlüğünü destekleyecek konular var mıdır? Konunun lâiklik ile din ve vicdan özgürlüğünü destekleyen boyutları var mıdır?

üç temel unsur etkili olmuştur. Birincisi din anlayışındaki gelişim ve dönüşümdür. Bu, öğretim programlarına çok açık ve etkin bir şekilde yansımıştır. Örneğin öğretim programlarının geliştirilmesinde temel alınan ilkeler arasında yer alan, dinin hukukun üstünlüğünü esas aldığı, yerelliklerin zaman zaman dinin evrensel boyutlarının önüne geçebileceğine karşı duyarlı olunması, mitik eğilimlerin olumlu yöne kanalize edilmesi, mezheplerin dinin anlaşılma biçimleri olarak değerlendirilmesi, dinin hükümlerinin çağlara göre yorumlanarak evrenselliğinin fark edilmesi, Allah ile iletişim kurmada yapay engellerin aşılması, ahlâkî öğretilerin önemsenmesi, dinin bütünleştirici, huzur verici ve barışı sağlayıcı gücünün ortaya çıkarılması, Kur'an merkezli yaklaşımın benimsenmesi ve kültürel mirasın eleştirel bir bakış açısıyla incelenmesi gibi ilkeler (Tebliğler Dergisi, 2000:914, 916) geleneksel din anlayışından farklı bir yaklaşımın öğretim programlarında benimsendiğini göstermektedir. Din anlayışındaki bu yaklaşım tarzı, imam hatip liseleri (Meslek Dersleri Öğretim Programları, 1999) ve ilköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretim programlarının hem genel ve özel amaçlarının hem de içeriklerinin oluşturulmasında etkili olmuştur.

İkincisi eğitim alanındaki gelişme ve değişmelerdir. Akla ve bilime dayalı bir din anlayışının Türkiye'de gerekli zihniyet değişikliğinin gerçekleşmesine yardımcı olabilmesi için, öğrenme-öğretme sürecinde öncelikle bunu oluşturabilecek strateji, yöntem, teknik, öğretim materyalleri vb. işe koşulması gerekir. Çünkü sağlıklı bir din anlayışı kaliteli bir öğrenme-öğretme sürecinde oluşturulabilir. Bu, kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen ve problemlere çözüm üretebilen, düşünen, sorgulayan, inancını aklıyla bütünleştiren, sorunlara aceleci çözümlerle yaklaşmayan bireyler yetiştirmek; öğrencilerin zihninde insana, düşünceye, özgürlüğe, ahlâka, kültürel mirasa dayanan bir din öğretimi anlayışına katkıda bulunmak; din öğretiminde belletici ve baskı altına alıcı, şekilciliği ve sloganları benimseyen bir yaklaşımı değil, çözümleyici ve yorumlayıcı bir yaklaşımı benimsemek; kavram kargaşası ve belirsizliğini gidermek için din öğretiminde eğitimdeki öğrenme-öğretme yaklaşımlarının öğretim programlarına yansıtılmasına gerek duyulmuştur (Selçuk, 2000a; 2000b; 2000c). Bu bağlamda, öğretim programlarında eleştirel-yansıtıcı-yaratıcı düşünmeyi geliştirici, problem çözme yeteneğini kazandırıcı, bilgiyi üretim sürecine sokan ve öğrendiğini davranışa dönüştürücü, diğerleriyle bir arada yaşama bilincini ve iş birlikçi öğrenmeyi sağlayıcı yöntem

ve tekniklerin öğrenme-öğretme sürecinde işe koşulması hedeflenmiştir. Öğrenci merkezdedir. Öğretim programlarında daha önceki programlardan farklı olarak ünite konularıyla ilgili örnek işlenişler kısmında bu türden strateji, yöntem ve tekniklere örnekler verilmeye çalışılmıştır.

Üçüncüsü ise din öğretimindeki yeni yaklaşımlardır. Hazırlanan öğretim programlarında demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye'de bireylerde bulunması gereken çağdaş eğitimsel özellikler, bilim ve teknolojideki gelişmeler nedeniyle insanların birbirleriyle eskisine oranla daha çok etkileşimde bulunmaları ve Türkiye'nin demografik yapısı göz önünde bulundurularak *Kapsayıcı Din Öğretimi* şeklinde isimlendirebileceğimiz bir yaklaşım benimsenmiştir. Programların hedef kitlesini oluşturan çoğunluğun dinî görüşlerini temel almakla birlikte diğer din ve mezhepler konusunda sahip olduğu bakış açısı nedeniyle mezhebî veya mezhepler üstü sınıflamaların içine girmeyen bu programların belirgin niteliği kuşatıcı olmasıdır. Öğretim programlarının çerçeve-esnek bir yapıya sahip oluşu da din öğretimindeki bu yaklaşım tarzına uygundur. Diğer taraftan özellikle ilköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretim programlarında, dersin bir kültür dersi olması göz önünde bulundurularak programın hazırlanmasında;

(*i*) İnsanlık tarihi boyunca birey ve toplum üzerinde etkili olan dinin, doğru anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkıda bulunulması,

(*ii*) Evrensel boyutta insanlar, toplumlar ve milletler arası ilişkilerde, dinin önemli bir etken olduğu, bu ilişkilerin olumlu yönde gelişebilmesi için bireylerin bilimsel yöntemle verilecek din öğretimine ihtiyaç duydukları,

(*iii*) İslâm dininin kültürümüz, dilimiz, sanatımız, örf ve âdetlerimiz üzerindeki etkisi gerçeği dikkate alınarak İslâm dininin ve bundan kaynaklanan ahlâk anlayışı ile örf ve âdetlerin tanıtılmasına ve öğretilmesine ağırlık verilmesi,

(*iv*) Öğrencilerin inanç ve kültür dünyalarına genişlik kazandırmak ve başka dinden olanlara karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı davranışlarda bulunmalarını sağlamak amacıyla diğer dinler hakkında genel bilgilerin verilmesi,

(*v*) Sağlıklı bir din ve ahlâk öğretimiyle öğrencilerin, Millî Eğitimin temel amaçları arasında ifadesini bulan millî, ahlâkî, insanî ve kültürel değerleri benimsemeleri, beden, zihin, ahlâk, ruh, duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişmeleri, böylece kültürel yabancılaşmanın önlenmesi gibi hususlar hedef alınmıştır (Tebliğler Dergisi, 2000).

Gerek imam hatip lisesi gerekse ilköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretim programlarında daha önceki programlardan farklı bir şekil benimsenmiştir. Her dersin öğretim programının başında giriş, genel ve özel açmalar, uygulamayla ilgili genel açıklamalar, üniteler ve ünite konularıyla ilgili örnek işlenişler verilmiştir.

Uygulama Süreci

İmam hatip liseleri öğretim programları 1999-2000, ilköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi öğretim programları ise 2000-2001 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Ankara Modeli'nin diğer basamaklarına uygun olarak birtakım bilimsel destek uygulamalarını devreye sokmuştur. Uygulamaya konulan öğretim programlarının geliştirilme süreci, felsefesi ve dayandığı temel ilkeler, uygulama örnekleri, din öğretiminde yeni yönelişler ile programların genel değerlendirilmesinin yer aldığı *Ankara Modeli* adı altında *Program Tanıtım Toplantıları* yapılmıştır. Tanıtım amacıyla yapılan toplantılarda, gerçekleştirilen konuşma ve sunu metinleri, öğretim programları ve örnek ders işlenişleri *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli)* adıyla kitap (2002) hâline getirilerek yayınlanmıştır.

İmam hatip liseleri meslek dersleri ve din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretim programlarının hedeflerine ulaşması ve bu dersleri okutacak öğretmenlere yeni bir vizyon, misyon ve öğretim yöntemleri kazandırılması amacıyla öğretim destek materyalleri geliştirilmiş ve alan uzmanı bilim insanlarının din öğretimi özel öğretim yöntemleri-öğrenme sürecinin bilimsel çerçevesi ile ilgili analiz ve yorumlarını içeren makalelerden oluşan *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar* adlı bir kitap (2000) hazırlanmıştır.

Eğitimin niteliğinin ve öğrenci başarısının artırılmasını amaçlayan, etkili öğretim yaklaşımlarını uygulayan Milli Eğitim sistemimizin belirlediği öğrenci niteliklerini kazandıran, *Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi* anlayışına ve arayışına sahip, yeni bir misyon ve vizyonu bulunan *İmam Hatip Lisesi Gelişim Modeli* 1999 yılından itibaren uygulanmaya konulmuştur. Bu model doğrultusunda okullarımızdaki mevcut fizikî donanım, öğretmen ve öğrenci için eğitim öğretim etkinliklerinde gerek duyulan ekipman ve araç-gereç standartlarının iyileştirilerek güncelleştirilmesi

gereğinden hareketle, *İmam Hatip Liseleri ve Anadolu İmam Hatip Liselerinde Uygulamaya Konulacak Olan Yeni Esaslar* geliştirilmiş ve okullara gönderilmiştir. Gelişim modelinin daha iyi anlaşılıp uygulanması ve yaygınlaştırılması için *İmam Hatip Lisesi Gelişim Modeli Rehber Kitapçığı* (2001), hazırlanarak okullara dağıtılmıştır. İmam hatip liseleri meslek dersleri kitapları da yeni öğretim programları doğrultusunda öğrenci odaklı, akılcı eleştirel yaklaşım esas alınarak, çağdaş bir anlayışla öğretim programlarını hazırlayan alan uzmanlarınca oluşturulmuştur.

İlköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi ders kitaplarının, öğretim programlarında meydana gelen değişikliğe bağlı olarak hazırlanma süreci *Öğrenen Okullar Projesi* yaklaşımında ele alınmış ve bu proje kapsamında hazırlanan ders kitapları (2002) Talim Terbiye Kurulunda kabul edilerek basılmıştır. Öğrenen Okullar Projesi'yle, program geliştirme ve ders kitapları hazırlama çalışmalarına, öğretmen ve öğrencilerin katılımı sağlanmıştır. Bu projeyle, *öğrenci merkezli eğitim* ilkesinin ön plâna çıkarılması, okulun bilgi üretim merkezine ve sınıfın, bilginin üretildiği demokratik bir ortama dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

İlköğretimde ders kitapları dışında öğretmen ve öğrencilere destek sağlaması amacıyla 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar için *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretim Kılavuzu (Öğretmen El Kitabı)* (2002) hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Öğretim kılavuzu bir ders kitabı olmamakla beraber, öğretmen, öğrenci ve ders araçlarıyla birlikte öğretimin bütün ögelerini içine alan *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları* yaklaşımıyla hazırlanmıştır. Öğretim kılavuzunun esas amacı, geleneksel öğretim yerine, *öğrenmeyi öğrenmede* öğretmenin sınıf ortamlarında yöntem bilgisine işlerlik kazandırmak ve öğrenmede öğrencinin merkezde olduğunu vurgulamaktır. Öğretmen öğrenciye, hazır bilgi kalıpları sunmayacak, öğrenmenin ve bilgiye ulaşmanın yollarını öğretecektir. Dolayısıyla öğrencinin, bilimsel düşünme, problem çözme, kendisi ve çevresiyle iletişim kurma ve bireysel çalışma yeteneklerini geliştirmesi öğretmenin ise, çağdaş öğretim anlayış ve uygulamaları doğrultusunda bir arayışa yönelmesi ve yaratıcılığını geliştirmesi de hedeflenmiştir. Kısacası öğretim kılavuzu ile din öğretiminde yerellikten hareket edilerek evrenselliğe uzanan yöntembilim çalışmalarının somut adımları atılmıştır. Ankara Modeli çerçevesinde 2001 yılında İstanbul'da *Uluslararası Din Öğretiminde Yeni Yöntem Ara-*

yışları adlı bir sempozyum düzenlenmiş, meslek dersleri ve din dersi öğretmen yeterliliklerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılmış ve öğretim programları ile ilgili dönütler alınmaya ve değerlendirilmeye başlanılmıştır. Düzenlenen hizmet içi eğitim seminerlerinin konuları, Ankara Modeli çerçevesinde belirlenmiştir.

Sonuç

Din öğretimi, tarihsel süreç içinde farklı yerlerde, sosyal şartlar gereği, farklı biçimlerde yapılandırılmıştır. Avrupa içinde bile farklı ülkelerin şartlarının din öğretimi uygulamalarındaki farklı yansımalarını gözlemlemek mümkündür. Bu konudaki en göze çarpan belirleyici faktörler Protestan-Katolik ayırımı ve lâiklik kavramının uygulamalara yansıyan farklı anlama biçimleridir. Türkiye de bu anlamda Cumhuriyet'e aktardığı miras ve yeni devletin kurguladığı misyon çerçevesinde din öğretimini örgün eğitim içine almış ve gerek siyasal etkiler gerekse eğitim bilimindeki değişiklikler çerçevesinde birtakım anlayış değişimlerini din öğretimi etkinliklerine yansıtmıştır.

Din öğretiminin zorunlu süreçte nasıl öğretileceği sorusu uzun zaman bilim çevrelerinin gündemini işgal etmiştir. Uluslararası deneyimlerin de desteklediği, konu ile ilgili bilimsel toplantılarda özellikle küresel sürecin sürükleyiciliğini yaptığı dini anlama biçimleri ve dinlerin birbirlerini algılama biçimleri üzerindeki yeni yönelişler çerçevesinde bir yeniden yapılandırma gündemde kalmıştır. Türkiye'de din anlayışları da ilâhiyat alanında oluşturulan bilimsel geleneğin etkisiyle bir dönüşüm yaşamıştır. İşte Ankara Modeli, Türkiye'de din anlayışındaki gelişim ve dönüşümün, eğitim bilimlerindeki yeniliklerin ve din eğitimi alanındaki yeni anlayışların örgün eğitimdeki din öğretimi programlarına yansımasıdır. Bu programlar, Türkiye'de üretilen ortak bilimsel birikimin, ortak aklın ürünüdür. Tek başına herhangi bir şahsın veya kurumun ürünü değildir.

Program geliştirmede "Geliştirilen bir program, uygulamaya konduğu ilk günün sonrasında eskimiştir." ilkesi vardir. Elbette, programların bu eksiklikleri alanda yapılacak bilimsel nitelikteki araştırmalarla ortaya konacak ve aksayan yönler uygulama sırasında belirlenerek düzeltilmeye çalışılacaktır. Bunun takibini yapacak olan da yine bilimsel çevreler olacaktır.

Kaynakça

Akbulut, A. (1997). Laiklik ve din öğretimi. *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu.* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi-TÖMER, Ankara.

Altaş, N. (2002). Türkiye'de zorunlu din öğretimini yapılandıran süreç, hedefler ve yeni yöntem arayışları (1980-2001). *Dini Araştırmalar Dergisi, 4* (12), 145-168.

Akgül, M. (1999). *Türk modernleşmesi ve din.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Atay, H. (1995). *Kur'an'a Göre Araştırmalar V*, Ankara.

Atay, H. (2001). *İslam'ı yeniden anlamak.* Ankara.

Ayhan, H. (2001). Din eğitimi ve öğretimi: 21. yüzyılda beklentiler. *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi* (Yayına Haz. Orhan Oğuz ve diğerleri) içinde. İstanbul: Sedar.

Bilgin, B. (1980). *Türkiye'de din eğitimi ve liselerde din dersleri.* Ankara: Emel Matbaacılık.

Bilgin, B. (1998). *Eğitim bilimi ve din eğitimi.* Ankara: Gün Yayıncılık.

Bolay, S. H. ve Türköne, M. (1995). *Din eğitimi raporu.* Ankara: Ankara Merkez İmam Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı.

Creemers, B. P. M. (1993). *The effective classroom.* London: Cassell.

Cullingford, C. (1990). *The nature of learning.* London: Cassell.

Demirel, Ö. (1995). A model for teacher education curricula in Turkey. *Journal of Education*, Hacettepe Üniversitesi, *11*, 91-97.

Demirel, Ö. (2002). *Eğitimde program geliştirme.* 4. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık

Fisher, R. (1990). *Teaching children to think.* UK: Stanley Thornes.

Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences.* New York: Basic Books.

Güngör, E. (1983). *İslam'ın bugünkü meseleleri.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

İleri, C. N. (1331). *Tarih-i tedenniyat-ı Osmaniye mukadderat-ı Tarihiye.* 2. baskı. İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi.

Kutlu, S. (2002). *İslam düşüncesinde ilk gelenekçiler.* 2. Baskı. Ankara: Kitabiyat.

Mardin, Ş. (1990). *Din ve ideoloji.* 4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (1992). *Türk modernleşmesi.* 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. (1999). *İmam Hatip Lisesi Anadolu İmam Hatip Lisesi Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. (2001). *İmam Hatip Lisesi Gelişim Modeli rehber kitapçığı.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. (2003). *Din öğretiminde yeni yöntem arayışları.* Ankara.

MEB Tebliğler Dergisi. (2000). İlköğretim Okulu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf) Öğretim Programlarının Kabulü. *Tebliğler Dergisi, 63* (2517), 913-978.

MEB. (2002). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 4, 5, 6, 7, 8.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (2002). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim kılavuzu 4, 5, 6, 7, 8.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (2002). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli).* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Musa Carullah. (1912). *Halk nazarına bir nice mesele.* Kazan.

Oliva, P. F. (1988). *Developing the curriculum.* 2. Baskı. Boston: Scott, Foresman and Co.

Onat, H. (2003). *Türkiye'de din anlayışında değişim süreci.* Ankara: Ankara Okulu.

Özden, Y. (1998). *Eğitimde dönüşüm.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Fazlurrahman. (2000). *İslam* (çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın). Ankara: Ankara Okulu.

Said Halim Paşa. (1993). *Buhranlarımız ve son eserleri* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ). İstanbul: İz Yayıncılık.

Saylan, N. (1995). *Eğitimde program tasarısı temeller, prensipler, kriterler.* Balıkesir: İnce Ofset.

Selçuk, M. (2000a). Din öğretiminin kuramsal temelleri. *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar* içinde. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Selçuk, M. (2000b). Teorik ve pratik açmazlarıyla kültürel miras öğretimini sorgulayan bir deneme. *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar* içinde. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Selçuk, M. (2000c). Din öğretimi özgürleştiren bir süreç olabilir mi? *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar* içinde. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Taba, H. (1962). *Curriculum development theory and practice.* New York: Harcourt, and Brace and World.

Tosun, C. (2002). *Din eğitimi bilimine giriş.* 2. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Tosun, C. (2003). İkibinli yıllarda Türkiye'de din öğretimi: Bugünden geleceğe. *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar (28-30 Mart 2001-İstanbul)* içinde. Ankara: MEB.

Tyler, R.W. (1973). *Basic principles of curriculum and instruction.* Chicago: University of Chicago Pres.

White, R.V. (1988). *The ELT curriculum: Design, innovation and management.* New York: Basil Blackwell Inc.

Wilson, J. & Jan, L.W. (1993). *Thinking for themselves developing strategies for reflective learning.* Australia: Eleanor Curtian Publishing.

From Theory to Practice in the Discussions of the New Method in Religious Education: Primary School Religious Culture and Ethics Knowledge Curriculum (The Ankara Model)

Citation/©– Doğan, R. & Altaş, N. (2004). From theory to pratice in the discussions of the new method in religious education: Primary school relgious Culture and Ethics Knowledge curriculum (The Ankara Model) / Din öğretiminde yeni yöntem tartışmalarında kuramdan uygulamaya: İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi programları (Ankara Modeli). *Journal of Values Education (Turkey)/Değerler Eğitimi Dergisi*, 2 (5), 41-57.

Abstract– *The Ankara Model refers to the teaching curriculums which have been used in both İmam-Hatip Schools (since 1999) and primary schools (since 2001). On the other hand, The Ankara Model is a reflection of the changes in religious understanding. The model is very important in relation to religious teaching curriculums in terms of the reflection of the new approaches in religious education. In this context, current paper examines the Ankara Model, its scientific background, and philosophy and application.*

Key Words– *The Ankara Model, Religious Education, Curriculum Development, Religious Understanding, Imam-Hatip Schools, The Culture of Religion and Ethics Knowledge.*